

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 23 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2023

Dijital Dünyadaki Uydurma Hadislerle Mücadele Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Struggling Methods with Fabricated Hadith in the Digital World

Ahmet Emin SEYHAN

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Assoc. Prof., University of Afyon Kocatepe, Faculty of Islamic Sciences, Department of Hadith
Afyon / Türkiye
ahmeteminseyhan@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-5740-487X>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1265285

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 14.03.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 21.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2023

Cite as / Atıf: Seyhan, Emin Seyhan. "Dijital Dünyadaki Uydurma Hadislerle Mücadele Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Marife* 23/1 (2023) 123-142. <https://doi.org/10.33420/marife.1265285>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Dijital Dünyadaki Uydurma Hadislerle Mücadele Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme

Özet

Bilgi iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, süratle yayılan haber ve veriler dünyayı adeta küçük bir köy haline getirmiş, internet sayesinde e-devlet, e-ticaret, e-yayın ve e-egitim gibi uygulamalar yaygınlık kazanmış ve insanlara sunulan hizmetin hızı ve kalitesi artmıştır. Ancak tuzaklarla dolu bu sanal âlemden "dijital okur-yazarlık bilincine" sahip olmayan insanlar büyük datanın "küçük verisi", dijital endüstrinin "nesnesi/kölesi" ve sanal heveslerin "tutsağı" olmaktan da kurtulamamışlardır.

Bilgisayar, akıllı telefon, internet ve sosyal medya imkânlarının yaygınlaşmasıyla birlikte dijital mecralarda pek çok asılsız haberin yanı sıra mesnetsiz dinî bilgiler de dolaşıma sokulmuş ve büyük sosyo-kültürel değişimler yaşanmıştır. Bu bakımdan toplumsal gelişmeleri yakından takip etmek ve halkı dinî konularda aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve bu kuruma eleman yetiştiren İHL, İlahiyat/İslâmî İlimler Fakülteleri'ne önemli görevler düşmektedir. Bu itibarla DİB sunduğu hizmetin, eğitim kurumları da müfredatlarının içeriğini yeniden gözden geçirmek durumundadır. Çünkü "dijital görsel/yazılı/sesli" yayınlarda ortaya konulan çarpık tasavvurlar, İslâm'dan hazzetmeyen çevrelerin maksatlı olarak üretilip dolaşıma soktukları kafa karıştırıcı ve şüphe uyandırıcı bilgileri muhtevî video ve görseller ve bilinçsizce paylaşılan uydurma hadisler İslâm'ın yanlış tanıtılmasına, Müslümanların Allah, peygamber, ahiret, kader, dua, tevekkül, rızık vs. anlayışlarının bozulmasına yol açmış, bütün bunlardan olumsuz etkilenen bazı kesimler de İslâm ile aralarına mesafeye koymuşlardır.

Bu makalede dijitalleşmenin birey ve toplum hayatına müspet ve menfî etkilerine, dijital dünyadaki uydurma hadislerin Müslümanların din algısına verdiği zararlara ve bu tür mevzû hadislerle mücadele yöntemleri konusundaki tartışmalara yer verilmiştir. Makalenin temel amacı dijital platformlarda uydurma sokulan uydurma hadislerin zararlarını ortadan kaldırmak için siyasal otorite, yetkisini Anayasa'dan alan DİB ve Müslümanlara düşen görevleri ele almak ve bu konudaki yöntem tartışmalarını değerlendirmektir. Bu mevzularla alakalı akademik çalışmaların kemiyet ve keyfiyet bakımından azlığı makalenin yazılma nedenidir. Çalışma sonunda dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadislerin zararlarını bertaraf etmek için güvenilir dinî bilgilerin "dijital görsel/yazılı/sesli" materyallerle desteklenerek sosyal medya ortamlarında paylaşılmasının, mevzû hadisleri yayanlara karşı fikrî mücadeleye ilave olarak hukukî mücadele de yürütülmesinin gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde dijital yetkinliğe sahip din görevlilerinin özellikle sosyal medya ortamlarını aktif kullanarak "Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayını almış, doğru ve güvenilir dinî bilgileri" paylaşmasının ve Müslümanları uydurma hadislerin olumsuz etkilerine karşı uyarmalarının önemine dikkat çekilmiştir. Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı'nın sanal ortamlarda dolaşıma sokulan uydurma hadisleri bir araya toplayan "site veya mobil uygulama" kurmasının ve mevzû hadisleri teşhir ederek halkı bilinçlendirmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Din görevlilerinin (müftü, vaiz, imam, müezzin, din hizmetleri uzmanı, vs.) TV ve radyo programları, vaazlar veya Cuma hutbelerinde Müslümanlara "hadislerin kaynağını ve sıhhatini sorma bilinci" aşılmasının, sûre ve âyet numarası vermeden nasıl "âyet meali" paylaşmak mümkün değilse "hadislerin kaynak ve sıhhatini belirtmeden" de paylaşım yapmanın doğru olmadığını ifade etmelerinin önemine vurgu yapılmıştır. Gençlerin dinden soğumaması, sakat ideoloji ve sapık dinî akımlara kapılmaması için Din İşleri Yüksek Kurulu'nun uydurma hadisler konusunda "sağlam, güvenilir ve ikna edici bilgiler" hazırlanmasının, DİB'de görev yapan tüm personelin bunları sosyal medya ortamlarında paylaşmasının, gençlerin de bu materyalleri farklı platformlarda dolaşıma sokarak "toplumsal farkındalık" oluşturmalarının gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yasama organı TBMM'nin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na verdiği yetkiyle sahte bal üreten satanlarla mücadele ettiği gibi DİB'e de "sanal ortamlarda uydurma hadis anlatan din adamları ve bu rivâyetleri üreten/yayan internet siteleriyle mücadele etme yetkisi" vermesinin büyük önem arz ettiği neticesine varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hadis, TBMM, DİB, Dijital Dünya, Sosyal Medya.

An Evaluation of the Struggling Methods with Fabricated Hadith in the Digital World

Summary

Rapid developments in information communication technologies and fast-spreading news and data have turned the world into a place as if it were a small village. Through the Internet, applications such as e-government, and e-learning have become popular, and the quality and speed of service provided

for people have increased. However, the people who do not have “digital literacy consciousness” in this cyber world that is full of traps have not got away from being “little data” of the big data, “object” of the digital industry, and “captive” of digital desires.

In the digital media, baseless religious information has also been circulated in addition to a lot of baseless news with the spread of opportunities of computer, smartphone, the Internet, and social media, and significant socio-cultural changes have happened. From this point of view, the Directorate of Religious Affairs, which is responsible for following social developments closely and enlightening people about religious issues, and the Religious High School and Faculties of Theology, which train personnel for this institution, have crucial duties. In this respect, the Directorate of Religious Affairs is in the position of checking again the content of the service they provide, and the educational institutions have also the duty of recontrolling the content of the curriculum. For the reason that crooked plans appeared in the “digital visual/written/audio” publications, videos and visuals including confusing and suspicious information that the communities who do not like Islam intentionally produce and circulate, and fabricated hadith shared blindly have caused that Islam has been misrepresented and Muslims understanding of Allah, the prophet, timeless existence (ahiret), fate (kader), pray (dua), hope, livelihood, and so on has been disrupted. Some people who have been negatively affected from all these events have stayed away from Islam.

This article addressed the positive and negative impacts of digitalization on the life of individuals and society, damages that fabricated hadith caused in the religious perception of Muslims, and discussions on the ways of struggling with these kinds of fabricated hadith. The main purpose of the article was to deal with the duties of political authority, the Directorate of Religious Affairs empowered by the Constitution, and Muslims in order to eliminate the damages of fabricated hadith circulated in the digital platforms, and to evaluate the method discussions on this issue. The scarcity of academic studies on these issues in terms of quantity and quality is the reason for writing the article. At the end of the study, it was concluded the necessity of credible religious information, sharing this information in social media environments through supporting it with “digital visual/written/audio” materials, and also carrying out a legal struggle together with an intellectual struggle against the ones circulating fabricated hadiths in order to eliminate the damage of fabricated hadith circulated in the digital world. Similarly, it was remarked on the importance of religious officials with digital competence sharing “accurate and credible religious information that receives the approval of High Board of Religious Affairs” and warning the Muslims against the negative influence of fabricated hadiths through actively using especially social media environments. The significance of establishing a “site or mobile application” collecting together fabricated hadiths circulated in virtual environments and raising public awareness through revealing fabricated hadiths by the Department of Digital Broadcasts was emphasised. The importance of religious officials (mufti, preacher, imam, muezzin, religious services expert, and so on) instilling consciousness of “asking the source and correctness of hadiths” among the Muslims in tv and radio programs, preachings or Friday sermons and expressing the an appropriateness of sharing “without indicating the source and correctness of hadiths” just as it is not possible to share “meaning of the verse” without giving sura and verse number was pointed out. The significance of the High Board of Religious Affairs preparing “valid, credible, and persuasive information” about fabricated hadiths in order for the youth not to be alienated from religion and be captivated by invalid ideologies and deviant religious movements, all the staff members working in the Directorate of Religious Affairs sharing this information in the social media environments, and the youth creating “social awareness” by circulating these materials in different platforms was emphasised. Additionally, it was concluded that the Grand National Assembly of Türkiye granting the Directorate of Religious Affairs “the authority to struggle against the fake clergymen telling fabricated hadith in virtual environments and the web sites producing these rumours” just as it struggles against those who produce and sell fake honey through the authority that it gives to the Ministry of Food, Agriculture and Livestock is of great importance.

Keywords: Hadith, Grand National Assembly of Türkiye, Directorate of Religious Affairs, Digital world, Social media.

Giriş

Dijital teknoloji, kelimeler ve görüntülerin sıfır ve bir rakamlarıyla temsil edilmesi ve ikili sayı sisteminin oluşturulmasıyla birlikte gelişmeye başlamış, büyük

veri ve bilgilerin sıkıştırılması, depolanması ve değişik mecralara süratle iletilmesiyle de insanların öğrenme, çalışma ve iletişim biçimleri büyük oranda değişime uğramıştır. Dijital teknoloji, günümüzde ekonominin en önemli itici gücü haline gelmiş, her ne kadar yerleşik iş uygulamalarını bozmuş olsa da işyerlerindeki bilgi yönetimi ve kurallara dayalı işlemleri iyileştirmiş, yeni iş ve meslekler ortaya çıkarmış, işe ilişkin organizasyon yapısını, görev tanımlarını, mal üretiminin mekânsal boyutunu, üretim süreçlerini ve biçimini, pazarlama ağını, üretilen hizmete ulaşma şeklini ve tüketim anlayışını derinden etkilemiş, bu değişimin ortaya çıkardığı dönüşüm sürecine “Endüstri 4.0” adı verilmiştir. Dördüncü Sanayi Devrimi olarak da adlandırılan “Endüstri 4.0” ile yapay zekâ, robot teknolojisinin gelişimi, 3D yazıcılar, artırılmış gerçeklik, nesnelerin interneti, bulut bilişim, blockchain teknolojisi, büyük veri, akıllı fabrika sistemi, sürücüsüz araçlar vs. pek çok yeni sistem, hem üretimin hem de toplumun yapısını derinden etkilemiştir. Sensörler yardımıyla fiziksel dünyayı “sanal bilgi işlem dünyasına bağlayan sistemlere geçiş” aynı zamanda dijital dönüşüm sürecini başlatmış,¹ vasıfsız işgücü yerine “analiz yapabilen, hızlı ve doğru kararlar verebilen yüksek vasıflı işgücü” talebini ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan yakın gelecekte iş hayatında “Endüstri 4.0 eğitimi almış bireylerin” tercih edilmesi kaçınılmaz görünmektedir.² Çünkü “Endüstri 4.0” sayesinde daha karmaşık ve akıllı ürünler üretililecek, seri üretim yerine müşteri bazlı özel üretime geçilecek, hammadde tüketimi en aza indirilecek, verimlilik artacak, yeşil enerji dönemine geçilecek, kendi kendini organize eden üretim yöntemleri sayesinde enerji, makine ve insana olan ihtiyaç giderek azalacak, üretimde hata payı minimum seviyelere inecek, iş sağlığı ve güvenliği robotlarla sağlanacak, robotlar üretim süreçlerini daha da hızlandıracak, çalışma saatleri esnek hâle gelecek, böylece insanlara sunulan hizmetin hızı ve kalitesi artacak ve yaşam koşulları daha da iyileşecektir.

Yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin yanı sıra “din hizmetlerinde de yeni açılım ve değişimlere” imkân tanımıştır. Nitekim Avrupa’da Vatikan, Amerika’da Katolik ve Protestan Kiliseleri ve dünyanın değişik yerlerindeki Yahudilikle ilgili internet siteleri dijital teknolojiden faydalanarak dinlerinin ana kaynakları, inanç esasları, ibadet ve ahlâk ilkeleri hakkında bilgiler vermekte, kullanıcılarına e-kitap, e-makale ve benzeri bilgi kaynaklarına ücretsiz erişim imkânı sağlamaktadır. Türkiye’de de DİB dijital ortamda benzer faaliyetler yürütmektedir.³ Ancak DİB söz konusu faaliyetlerinin arasına dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadislerin İslâm’a ve Müslümanlara verdiği zararları gözler önüne seren, her bir hadisin niçin uydurma olduğunu güçlü gerekçelerle ortaya koyan “site veya mobil uygulamalar” da kurmak ve bunları acilen Müslümanların istifadesine sunmak durumundadır.⁴ Zira kitle iletişim aracı olmanın ötesinde günlük hayatın vazgeçilmezi olan akıllı telefonlardaki (smartphone) mobil

¹ Fahri Bilal Yankın, “Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı”, *TÜİİBF* 7/12 (2019), 19.

² Yankın, “Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı”, 25.

³ Mehmet Akgül, “Dijitalleşme ve Din”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 17/2 (2017), 206.

⁴ Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı’nın faaliyetleri arasında buna benzer uygulamaları gerçekleştirme görevi olmasına rağmen “bizim bu önerimizin yer almadığı” görülmektedir. bk. Lokman Arslan, “Dini İçerikli Dijital Yayıncılıkta Diyanet Tecrübesi ve Vizyonu”, *VIII. Dini Yayınlar Kongresi -Dijital Yayıncılık-*, 28-30 Mayıs 2021, ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 303-305.

uygulamaların basit kullanımı ve yoğun dijital ve interaktif içerikleri sayesinde bilgiye daha hızlı erişilmekte, üretilen bilgiler süratle geniş halk kitlelerine ulaştırılmaktadır.⁵ Nitekim mobil uygulamaların yaygınlaşması ve buna bağlı olarak mobil cihazların hayatın her alanına dâhil olmasıyla birlikte toplumsal ilişkiler büyük oranda değişime uğramakta, dünya ve çevreyle kurulan iletişim “teknolojik araçların sunduğu imkânlar çerçevesinde” şekillenmektedir. Dolayısıyla İslâm’ı doğru tanıtmak amacıyla yaygın olarak kullanılan mobil platformlardan faydalanmak, güvenilir dinî bilgileri daha geniş kitlelere en kısa sürede ulaştırmak, sunulan din hizmetinin kalitesini artırmak, böylece bireyi ve toplumu dijital dünyanın zararlı faaliyetlerinden korumak gerekmektedir.⁶ Eğer DİB kuracağı site veya mobil uygulamalarla nitelikli dinî bilgileri toplumun hizmetine sunmazsa birtakım radikal örgütlerin ve İslâm’dan hazzetmeyen çevrelerin çarpık dinî tasavvurları Müslümanlara empoze etmesi, tefrikayı körüklemesi, birlik ve beraberliğe zarar vermesi ve İslâm’ı yanlış tanıtmaya kaçınılmaz olabilir. Bu bakımdan “sahih hadisleri” insanlara en hızlı şekilde ulaştıran site veya mobil uygulamalar nasıl gerekliyse mevzû hadisleri deşifre eden “site ve mobil uygulamaları kurmak” da aynı ölçüde gereklidir. Zira teknolojinin insanlar tarafından yaygın kullanımı sektör, kurum ve bireylerin kendilerini güncellemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan dijital teknolojinin hızla geliştiği, bilgi ve verilerin süratle yayıldığı günümüz dünyasında Müslümanların bakış açılarını değiştirmeleri, dijital ortamda yanlış din algılarına sebebiyet veren mevzû hadislerle karşı etkin mücadele yöntemleri geliştirmeleri ve İslâm’ı tüm insanlığa doğru tanıtmaları gerekmektedir.

Bu makale üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta dijital dünyanın birey ve toplum hayatına müspet ve menfi etkilerine kısaca temas edilmiş, ikinci başlıkta dijital dünyadaki uydurma hadisler konusu ele alınmış, üçüncü başlıkta ise bu platformlarda dolaşıma sokulan mevzû hadislerle mücadele yöntemleri konusundaki usûl tartışmaları değerlendirilmiştir.

1. Dijital Dünya

Dijital dönüşüm, Endüstri 4.0’ın hayatımıza girmesiyle ortaya çıkan yeni bir terimdir. Teknolojik gelişmeler, zaman ve mekân farklılıklarını ve fiziksel sınırları ortadan kaldırmış, dünyayı “küresel bir köy” hâline getirmiş, insanlar ve kültürlerarası iletişim ve etkileşim hız kazanmıştır. Bilindiği üzere dijitalleşme (sayısallaştırma), analog verilerin dijital formata (sayısal kodlara) dönüştürülmesi işlemidir. Bir başka ifadeyle yazılı, görsel veya işitsel öğelerin bilgisayara tanımlanabilmesi, işlenebilmesi ve saklanabilmesi amacıyla “sayısal kodlara” dönüştürülmesidir. Mesela “basılı bir kitabın” bilgisayar, telefon veya tabletlerden okunabilir hale gelmesini sağlayan “e-kitap formatına” dönüştürülmesi “dijitalleşme sayesinde” mümkün olmaktadır. Günümüzde her türlü bilginin dijital olarak işlenmesi ve saklanması daha kolay ve hızlı olduğu için pek çok iş kolu giderek dijitalleşmektedir. Zira dijital ortama aktarılan bilgilere erişmek, işlemek ve üzerinde çalışmak çok daha kolaydır.

⁵ Ömer Menekşe, “Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar”, *Dijitalleşen Din (Medya ve Din 2)*, ed. Mete Çamdere vd. (İstanbul: Köprü Yayınları, 2015), 160.

⁶ Menekşe, “Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar”, 166.

Bu bakımdan dijitalleşme her alanda kendini hissettirmekte, alışveriş yaparken, yazı yazarken, belgeleri ve görselleri saklarken, dünyayla irtibat kurarken dijital imkânlardan faydalanılmaktadır.

1.1. Dijital Dönüşümün Faydaları

Dijital dönüşüm kâğıt tüketimini azaltarak ormanların korunmasına katkı sağlamış, günlük hayatta bilgiye erişmeyi, e-posta alıp göndermeyi, bankaların internet ve mobil şubelerinden işlem yapmayı, otobüs, tren veya uçak bileti satın almayı kolaylaştırmıştır. Aynı şekilde sanal ortamda dijital evrakları saklamayı, arayıp bulmayı, bir başka yere göndermeyi hızlandırmış, büyük zaman ve enerji tasarrufu sağlamış, cep telefonları veya dijital kameralarla çekilen resim ve videoları e-albümlerde depolamayı mümkün hâle getirmiştir. Dijitalleşme e-ticarete de ilgiyi artırmış, dijital dönüşüm sayesinde mağazalara gitmeden internet sitelerinden sayısız ürünü görüntülemeyi veya metaverse sayesinde sanal alış-veriş merkezlerinden avatarları da kullanarak ürün satın almayı, dijital bankacılıkla ödeme yapıp satın alınan eşyayı kargoyla eve getirtmeyi mümkün kılmıştır.

Gelişen tıp teknolojileri sayesinde tehlikeli hastalıklara kısa sürede teşhis konulmuş, ameliyatlarda kullanılan teknolojik ürünler hasta ölümlerini azaltmış, ilaç sanayiinde kullanılan yeni yöntemler ilaçların yan etkilerini minimum seviyeye indirmiş, eskiden mektup veya telefonla sağlanan iletişim şimdilerde tek dokunuşla görüntülü yapılır olmuştur. Gelişen teknoloji sayesinde e-kitap, e-makale, e-tebliğ ve benzeri bilgi kaynaklarına daha hızlı erişilmiş, uzaktan canlı ders, panel, sempozyum, çalıştay ve konferanslar düzenlenebilmiştir.

Görüldüğü üzere sayısız faydaları olan dijitalleşmeden kaçmak mümkün değildir ve bu değişime ayak uydurmak gerekmektedir. Ancak dijital dönüşümün faydaları olmakla birlikte bir takım zararları olduğu da muhakkaktır.

1.2. Dijital Dönüşümün Zararları

Dijital aletlerin ölçsüz kullanımı, tıpkı insan vücudundaki kullanılmayan organların tembelleşerek zamanla işlevini yitirmesi gibi beynin anlama, kavrama, sezme, yorumlama ve analiz etme kapasitesini dumura uğratmıştır. Çünkü zihinden yapabilecek basit işlemleri bile telefonlardaki hesap makinalarından yapmak, TV'lerdeki dizi, haber, yarışma ve magazin programlarına, internette oyun oynamaya ve sosyal medya ortamlarına ölçsüz zaman ayırmak, kitap okumayı ve sağlıklı tefekkürü terk etmek insanların beyinlerini tembelleştirmiş, körelen beyinler, özgün fikirler üretme, keşfetme ve icat etme yetisini (creativity/yaratıcılık) büyük oranda kaybetmiştir. Bilgisayar, akıllı telefon ve tabletlerin bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımı dikkat dağınıklığı ve konsantrasyon bozukluğuna yol açmış, gerçek hayattan kopup sanal âlemde vakit geçiren insanların sosyal becerileri (sevgi, saygı, dostluk, yardımlaşma, paylaşma, fedakârlık vs.) zayıflamıştır. Şiddet öğeleri içeren video ve oyunlar, özellikle çocuk ve gençlerin ruh sağlığını altüst etmiş, teknoloji

bağımlılığı hızla artmış,⁷ internette video izleyemeyen, oyun oynayamayan çocuklar akıllı telefon veya tabletlerine ulaşamadıklarında yoksunluk hissi yaşayıp huzursuz olmuşlardır.⁸

Bu teknolojik ürünlere ayrılan uzun süreler insan bedenine fiziksel olarak zarar vermiş, hatalı oturma pozisyonları görme problemlerine, boyun ağrılarına, beden iskelet yapısının bozulmasına, el, kol ve parmaklarda uyuşmalara ve aşırı yorulmuşluğa neden olmuş, bütün bunlar özellikle çocukların fiziksel gelişimini etkilemiş ve obezite riskini artırmıştır. Ayrıca sürekli maruz kalınan mavi ışık ve radyasyon insan sağlığını tehdit eder hâle gelmiştir.

Diğer taraftan teknolojik ürünler insanların her türlü faaliyetlerinin kontrol edilmesini kolaylaştırmış, özel hayatın gizliliğini ortadan kaldırmış, kötü niyetli insanların saldırılarına ve istismarlarına açık hâle getirmiş, siber suç kavramını ortaya çıkarmış, dünyanın her yerindeki insanların hem verileri hem de paraları dolandırıcıların hedefi olmuştur. Tuzaklarla dolu bu sanal âlemde “dijital okur-yazarlık bilincine” sahip olmayan insanlar algı operatörleri ve etki ajanlarının manipülasyonlarına (hileli yönlendirme) maruz kalmış, böylece hatalı siyasi ve ekonomik kararlar alarak hem kendilerine hem de ülkelerine büyük zararlar vermişlerdir. Öte yandan özellikle sosyal medya ortamlarındaki denetim mekanizmalarının yetersizliği, bilgi kirliliği ve yanlış bilgilerin süratle yayılması insanların akıl ve ruh sağlığını menfi anlamda etkilemiştir.

Görüldüğü üzere dijitalleşmenin faydaları olduğu gibi zararları da oldukça fazladır. Teknolojik ürünler doğru ve ölçülü kullanıldığında insanlara yarar sağlarken ölçsüz ve kontrolsüz kullanım büyük zararlar vermektedir. Dolayısıyla dinini, aklını ve nesillerini korumakla görevli Müslümanlar⁹ dijitalleşmenin sağladığı imkânlardan faydalanırken zararlarını da hesaba katmak durumundadır. Bu bakımdan müminler dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadislerin genç nesillere verdiği/vereceği manevî tahribatı ortadan kaldırmak için sorumluluk üstlenmek, bu mecraların aleyhlerine kullanılmasına mani olmak, kısa, orta ve uzun vadeli tedbirler almak,¹⁰ bu konuda kapsamlı çalışmalar yürütmekle mükelleftir.

⁷ Gençlerin teknolojik ve dijital gelişmelere daha yatkın olduğu ve teknolojik ürünleri daha çok kullandığıyla ilgili bir araştırma için bk. Ahmet Fidan, “Türkiye’de Dijitalleşme ve Din İlişkisi”, *VIII. Dinî Yayınlar Kongresi - Dijital Yayıncılık*, 28-30 Mayıs 2021, ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 116-137.

⁸ Kutluay, web siteleri ve sosyal medyanın özellikle gençlerin sanal bir dünyada yaşamalarına ve zamanlarının büyük bir kısmını israf etmelerine yol açtığını, rûhî, ailevî ve içtimaî birtakım problemler yaşamalarına sebep olduğunu, sosyal medya ortamlarına ölçsüz zaman ayrılmasının aile içi ilişkileri olumsuz etkilediğini, boşanmaları artırdığını, bireyi kalabalıklar içinde yalnızlaştırdığını, komşuluk ilişkilerini neredeyse bitirme noktasına getirdiğini kaydetmiştir. Kutluay, dijital dünyanın internet bağımlılığına ve şahsî bilgilerin başkaları tarafından ele geçirilmesine neden olduğunu, insanların sevinç ve üzüntülerini sanal ortamda ve sunî şekilde paylaşmaları gibi olumsuzlukları da beraberinde getirdiğini belirtmiş ve meseleyi Hz. Peygamber’in örnekliği çerçevesinde ele alarak bazı çözüm önerileri sunmuştur. bk. İbrahim Kutluay, “Dijital Çağda Gençliğin Karşılaştığı İnternet Kaynaklı Problemlerin Sünnet-i Nebeviyye İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *İslâm ve Yorum V*, ed. Harun Bekiroğlu vd. (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2021), 1/265-290.

⁹ et-Tahrîm 66/6.

¹⁰ Dijitalleşmenin hadis ilmine sunabileceği katkı ve imkânlardan bahseden bir çalışma için bk. Rahile Kızılkaya Yılmaz - Elif Haksever, “Dijitalleşmenin Hadis Çalışmalarına Katkısı”, *Modern Dönemde Hadis ve Babanzâde Ahmed Naîm*, ed. İbrahim Özçoşar vd. (İstanbul: Divan Kitap, 2022), 349-364.

2. Dijital Dünyada Uydurma Hadisler

Sosyal medya, dünya nüfusunun yarısının kullandığı, herkesin her türlü bilgiye kolayca ulaştığı, paylaşım yapabildiği, karşılıklı etkileşime açık, denetimi olmayan, çağımızın en yaygın ve en hızlı kitle iletişim araçlarından biridir. Bu özelliği nedeniyle herhangi bir konuda bilgisi olan ya da olmayan konuşup yazabilmekte, elde ettiği yazılı, sesli veya görsel materyalleri rastgele paylaşabilmekte, ciddi bilgi kirliliğine yol açmakta ve sosyal medyayı adeta çöplüğe dönüştürmektedir. Örneğin sosyal medya organlarını kötü amaçlı kullananlar paylaştıkları verilerle insanların algılarıyla oynamakta ve yanlış kararlar almalarını sağlamaktadır. İslâm'a iyi gözle bakmayan bu çevreler dijital dünyada dolaşıma sokulan asılsız ve uydurma hadisleri bahane ederek önce DİB'e, sonra İlahiyat Fakülteleri'ne, Müslümanlara ve nihayet İslâm'a dil uzatmakta, gençleri dinden soğutmak için çabalamakta, dini kötü gösterme ve kafa karıştırma amaçlı çalışmalarına devam etmektedir. İslâm'a mesafeli bu çevreler bazı din adamlarının etraflarına taraftar toplamak amacıyla kullandığı asılsız ve uydurma hadisleri gerekçe göstererek İslâm'a olan kin ve nefretlerini kusmaktadır. Kanaatimizce kaliteli dinî eğitim almamış söz konusu kişiler sosyal medyada birçok uydurma rivâyeti naklederek bu gibi art niyetli kimselerin ellerine malzeme vermektedir. Mesela söz konusu din adamları sosyal medya hesaplarından "mevzû hadis kaynaklı hap çözümler içeren duaları" paylaşabilmektedir. Bu kişiler sosyal medya ortamlarında daha çok asılsız rivâyetlere dayanan "kısmet açan dua, kanseri iyileştiren dua, cinsel gücü artıran dua, çocuk sahibi yapan dua, imtihan kazandıran dua, zengin eden dua, hazine bulduran dua, kul borçlarını sildiren dua, depremden koruyan dua, yangından koruyan dua, müşteri artıran dua, hırsızlıktan koruyan dua, uyku getiren dua, ahiret hesabından kurtaran dua vs." naklederek Müslümanların Allah, Peygamber, ahiret, varlık, âlem, Kur'ân, kader, dua, rızık vs. anlayışlarını bozmakta, onları tembelleğe, atalete, miskinliğe ve vurdumduymazlığa sevk etmekte, hakikatlerden her geçen gün biraz daha uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Bazı Müslümanlar Kur'ân'da ve sahih hadislerde yer alan dua örneklerini yeterli görmemekte, Hz. Peygamber'in otoritesini istismar ederek üretilmiş "uydurma hadis kaynaklı mezkûr duaları" benimsemekte, kısa ve kolay yoldan cennete girmeyi telkin eden bu duaların tesirinde kalmakta ve aldatılmaktadır. Onlar, bu ve benzeri duaları "belirli sayılarda" okuduklarında dünyadaki isteklerinin kabul olacağına, günahlarından kolaylıkla kurtulacaklarına, olağanüstü sevaplar kazanacaklarına ve cennete problemsiz gireceklerine inandırılmaktadır. Oysa "bu duaların"¹¹ Kur'ân-ı Kerîm ve sahih sünnetten hiçbir dayanağı yoktur. Ancak söz konusu duaların İslâmiyet'te olduğunu zanneden bazı genç Müslümanlar bunları belirtilen miktarlarda okudukları halde isteklerinin gerçekleşmediğini görünce Yüce Allah'a, Hz. Peygamber'e ve İslâm'a olan güvenlerini kaybetmekte ve zamanla dinden

¹¹ Örneğin sosyal medyada paylaşılan, büyük beğeniler alan, binlerce kişiye hadis diye ulaştırılan, ancak temel hadis kaynaklarında değil de sūflerin yazdıkları kitaplarda ve diğer eserlerde yer alan "dua ve zikir içerikli bazı uydurma hadislerle" ilgili yapılmış bir çalışma için bk. Recep Emin Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri", VIII. Dini Yayınlar Kongresi -Dijital Yayıncılık-, 28-30 Mayıs 2021, ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 451-455.

uzaklaşabilmektedir.¹² Çünkü bu tür duaları paylaşan art niyetli kişilerin amacı, insanların İslâm'a olan güvenlerini sarsmak, ayrıca "bu tür duaları" okuyan, kabul edilmesi için de yirmi beş kişiye mesaj olarak gönderen, ama istekleri gerçekleşmeyen gençlerin¹³ Allah Teâlâ'ya olan inançlarını kaybetmelerini, dinden soğumalarını böylece "agnostik, nihilist, deist ya da ateist olmalarını" sağlamaktır.

Diğer taraftan meseleye çok naif yaklaşan, hâlâ bu gerçeği fark edemeyen bazı din adamları da sosyal medya ortamlarında yaşanan hâdiselerden habersiz "uydurma hadislerle dayanılarak üretilen bu tür duaları" savunabilmekte, Kur'ân ve hadislerdeki dua örneklerini yeterli görmemekte, fiilî duanın önemini kavrayamamakta, çarpık dua anlayışıyla hareket etmekte, bu algı operasyonlarına karşı yöntem geliştirmek ve çözüme katkı sunmak bir yana "sorunun parçası" olmayı sürdürmektedir. Oysa ahiretteki sıkı hesaptan veya dünyadaki çeşitli musibet ve belalardan kurtulmak, bol nimetlere nail olmak "bir dua metnini belirli sayıda okumak" veya "o duanın yazılı olduğu kâğıt parçasını üzerinde taşımakla" gerçekleşecek şeyler değildir. Kaldı ki Hz. Peygamber ümmetine böyle dualar telkin etmemiştir.¹⁴ Bu itibarla Müslümanlar her derde deva olarak sunulan "yeni uydurulmuş dualara" veya duaların ya da Kur'ân'ın faziletinden bahseden terğib amaçlı hadisler arasına sokuşturulmuş "ölçsüz sevaplar vadeden asılsız ve mevzû hadislerle" karşı temkinli olmak durumundadır. Çünkü onlar sağlıklı bir dua ve Kur'ân anlayışına sahip olmazlarsa insanların dinî duygularını istismar edenler tarafından aldatılmaları kolaylaşır. Bu bakımdan "sağlıklı dua anlayışı" belli duaları belli sayıda okumak değil "fiilî duanın hakkını verdikten sonra" her an Yüce Allah ile olduğunu bilmek, O'nu tüm ruhunda hissetmek, O'na gönülden bağlanmak, O'na kulluk etmek, bollukta da darlıkta da sadece O'ndan istemektir. "Sağlıklı Kur'ân anlayışı" ise "Kur'ân'ı lafzen tilavet etmekle birlikte" onu dünyada kendisine yol gösteren bir hidayet kaynağı olarak görmek, manasıyla buluşmak, ilkelerine sınıksız sarılmak ve bu prensiplere uygun bir yaşam sürmektir.

Öte yandan günümüz Ehl-i Kur'ân temsilcilerinin bir kısmı da aynı şekilde sosyal medya ortamlarını aktif kullanmakta, Hz. Muhammed'in sözlerini

¹² Dine hizmet arzusuyla üretilen, ancak yanlış bir din tasavvurunun oluşumuna neden olan ve herhangi bir kaynakta geçmeyen "dua ve zikir içerikli bazı asılsız hadisler" hakkında bilgi için bk. Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri", 456-459.

¹³ Sosyal medyada paylaşılan hadislerin lise öğrencilerinin yaşantılarına etkilerini araştıran bir çalışmada "katılımcıların büyük çoğunluğu her ne kadar sosyal medyaya ve burada paylaşılan hadislerle güvenmediklerini, sünnet olarak paylaşılan bilgileri sünnet kabul etmediklerini, bu bilgilerin Hz. Peygamber'e ait olmadığını düşündüklerini ifade etseler" de aynı öğrencilerin çoğunluğunun sosyal medyada paylaşılan hadisleri dinî yaşantılarına aktardıklarını söylemeleri ortada bir tutarsızlık olduğunu göstermektedir. Ulaşılan bu sonuçlar, katılımcıların sosyal medyaya ve burada paylaşılan hadislerle güvenmeseler de bu hadislerde yer alan dinî bilgileri gizil (örtük) öğrenme yoluyla, farkında olmadan öğrendiklerini ve dinî yaşantılarına aktardıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıntılar için bk. Recep Emin Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Hadislerin Dinî Yaşantıya Etkisi (Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Örneği)", *ĞİAS Uluslararası Günümüzde İslâmî İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı, 10-11 Haziran 2021, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bildiriler Kitabı*, ed. Tevhit Ayengin (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021), 240. Benzer sonuçlar üniversite öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada da çıkmıştır. bk. Recep Emin Gül, "Sosyal Medyada Paylaşılan Hadislerin Dinî Yaşantıya Etkisi: Balıkesir Üniversitesi Öğrencileri Örneği", *MEDİAD: Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2021), 301-315.

¹⁴ M. Hayri Kırbaoğlu, *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara: Kitabiyat, 2002), 259-261.

itibarsızlaştırma, halk nezdinde hadislere güvenilemeyeceği algısı oluşturma ve temel hadis kaynaklarını değersizleştirme faaliyetlerine aralıksız devam etmektedir. Öyle ki bu kimseler sosyal medya hesaplarında hadis paylaşırken metne “bazı ilaveler yaparak” veyahut “belli ifadeleri çıkartarak” bilinçli bir tahrifat yapmaktan bile çekinmemekte, tahrif edilmiş hadisi okuyan veya dinleyen kimselerde hadise ve sünnete karşı ciddi bir antipati oluşmasına sebebiyet vermektedir.¹⁵ Onların iyi niyetten uzak, hileli yönlendirme içeren bu tavırlarının tıpkı uydurma hadis üreten veya paylaşanların yaptığı gibi yanlış ve gayr-i ahlâkî olduğu söylenebilir. Hadisleri bilinçli olarak tahrif eden, hadis ve sünnet karşıtlığı yapan bu kimselerle de hem fikrî hem de hukukî mücadele yürütülmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.

Diğer taraftan dijital dünyada “amellerin fazileti, sûrelerin fazileti, kandil gecelerinin fazileti ve benzeri konulardaki” terğîb ve terhîb türü hadislerin arasına sokuşturularak dolaşıma sokulan “birçok asılsız ve mevzû hadis” bulunmaktadır. Nitekim günümüzde yapılan bazı bilimsel araştırmalarda dijital dünyada uydurma rivâyetleri veyahut bağlamından kopartılarak yorumlanan sahih ve hasen hadisleri paylaşmanın birtakım mahzurları olduğu ve bu tür faaliyetlere karşı yeterli ve ciddi ilmî çalışmalar yapılmasının gerekliliği ifade edilmektedir.¹⁶ Benzer şekilde günümüz hadis araştırmacılarından Saffet Sancaklı da tefsirlerde geçen “sûrelerin faziletiyle ilgili uydurma hadislere” dikkat çekmekte, bu tür rivayetlere güvenerek hadsiz ve hesapsız sevap kazanıp cennete gideceğini düşünen insanlar olduğunu, bunun dinî ve sosyal hayatı menfî anlamda etkilediğini ifade etmektedir. Sancaklı, söz konusu rivayetlerin Müslümanların din algısını bozduğunu, kafalarda şüphe ve tereddütler meydana getirdiğini ve gerçek dinle buluşmalarına engel olduğunu kaydetmektedir.¹⁷ Nitekim Sancaklı'nın dikkat çektiği mevzû hadislerin bir kısmı hâlen dijital dünyada dolaşımını sürdürmektedir. Mesela bahse konu hadislerden bazıları şunlardır: “*Kim Âl-i İmrân Sûresi'ni okursa ona her âyet için cehennem köprüsünü*

¹⁵ Hz. Peygamber'in deve idrarı/sidiği içtiği, ashâbına da içirdiği, Kur'ân okudukları halde tıraş olanların öldürülmesini emrettiği, kadınların fitne olduğunu söylediği, maymunların zina yapan maymunu recm ettiğini görünce kendisinin de zina eden o maymunu taşıdığı, bir Yahudinin ona büyü yaptığı, sihrin etkisiyle günlerce bilinçsiz dolaştığı veya Yüce Allah'ın kıyamet günü peygamberlere kendini tanıtmak için bacıklarını açıp baldırını göstereceği şeklinde “metni bilinçli olarak tahrif edilmiş hadisleri” olumsuz bir hadis ve sünnet algısı oluşturmak amacıyla sürekli paylaşan Kur'âncılar hakkında yapılmış bir araştırma için bk. Mehmet Ali Çalgan, “Sosyal Medyada Hadis Tahrifatının Oluşturduğu Olumsuz Sünnet Algısı”, *GİLAS Uluslararası Günümüzde İslâmî İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı, 10-11 Haziran 2021, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bildiriler Kitabı*, ed. Tevhit Ayengin (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021), 218-227. Kanaatimizce Çalgan'ın da tebliğinin sonuç kısmında ifade ettiği üzere Ehl-i Kur'ân'ın günümüz takipçilerinin yaptıkları bilinçli çarpıtma ve hadis ve sünneti kötü gösterme gayretlerini inceleyen nitelikli ilmî çalışmalara ihtiyaç vardır. Genç hadis araştırmacıları Çalgan'ın yaptığının benzerini yaparak Ehl-i Kur'ân'ın bilim ve ahlakî dışı, üstelik Müslümanlıkla da bağdaşmayan bu tür dezenformasyonlarını gözler önüne seren ve gerçek niyetlerini deşifre eden akademik çalışmalar yapmak zorundadır.

¹⁶ Emine Erdoğan Marsak, “Dijital Ortamda Hadis ve Karşılaşılan Sorular”, *İSLARA Uluslararası İslâm Araştırmaları Kongresi, 12 Şubat 2022, Bildiriler Kitabı*, ed. Erdem Can Öztürk vd. (Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022), 394-406. Sosyal medyada hadislerle ilgili açılan sayfalardaki ciddi bilgi kirliliğine dikkat çeken bir başka çalışma için bk. Recep Emin Gül, “Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde-”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30 (2016), 167-180.

¹⁷ Saffet Sancaklı, “Sûrelerin Faziletiyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği”, *Diyanet İlmî Dergi* 38/3 (2002), 142.

geçmede bir güvence verilir”, “Kim Mâide Sûresi’ni okursa ona dünyada yaşayan Yahudi ve Hıristiyanların sayısının on katı ecir verilir, bir o kadar günahları silinir ve derecesi yükseltilir”, “Kim A’râf Sûresi’ni okursa Allah şeytanı ile kendisi arasına (bir perde) koyar”, “Kim Enfâl Sûresi’ni okursa (ben) ona şefaatçi ve şahit olurum ve o kişi nifaktan uzak olur” ve “Kim Haşr Sûresi’ni okursa geçmiş ve gelecek günahları affedilir.”¹⁸

Sonuç olarak, dijital dünyada dolaşıma sokulan mevzû hadislerin zararlı etkilerine karşı gerekli önlemleri almak ve bunlarla etkin mücadele yöntemleri geliştirmek büyük önem arz etmektedir.

3. Uydurma Hadislerle Mücadele Yöntemleri

İslâm bilginleri, dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadislerle mücadele konusunda hem fikirdir. Ancak bu mücadelenin “sadece fikri planda kalması” gerektiğini savunanlar olduğu gibi “fikrî mücadeleye ilave olarak hukukî mücadelenin de yapılmasını” gerekli gören âlimler vardır. Şimdi her iki kesimin görüşlerini değerlendirelim.

Uydurma hadislerle mücadelenin “hukukî” değil sadece “fikrî” planda kalması gerektiğini söyleyen bazı akademisyenler genellikle şu argümanları ileri sürmektedir:

“Temel özgürlük alanlarımız hakkında bir kez daha düşünmemiz gerekir. İnsanların istediği din yorumuna bağlanma özgürlüğü vardır. Bu manada herkes istediği peygamber anlayışına sahip olabilir; hatta keyfince hadis bile uydurabilir; uydurma hadisler üzerine bir din bile inşa edebilir. Toplumsal düzeni bozmadıkça, suç işlemedikçe bu tür kişi ve yapılar istedikleri gibi düşünüp yaşayabilir. Hadis uyduruyor veya uydurma hadisleri dijital ortamda paylaşıyor diye kimseye karşı, hiçbir gruba karşı kolluk kuvvetlerini, hukuk teşkilatını, kısaca devleti göreve çağırmak asla doğru değildir. Devletin ortodoksi oluşturması veya belli bir yorumu yaygınlaştırmak için insanlara baskı kurması hiçbir zaman faydalı neticeler doğurmamıştır ve doğurmaz. Bunun bir ileriki aşaması bizim gibi düşünmeyen ve inanmayan insanların devlet tabiatına alınıp zorla endoktrine edilmesi olur. Maazallah bundan hiçbir hayırlı sonuç çıkmaz. Yanlış olduğunu düşünülen dinî anlayışlarla ve uydurma hadislerle ancak fikrî manada mücadele edilebilir. Dolayısıyla yapılmak istenen adlî ve cezâî yaklaşım, bütün uydurma hadislerden çok daha zararlı neticelere yol açar. Hadis uydurmak dâhil din üzerinde konuşmanın ödülü de cezası da bu dünyaya değil ahirete bırakılmalıdır.”¹⁹

İçinde bazı doğrular barındıran bu tür özgürlükçü söylemler ilk bakışta kuşağa hoş gelebilir. Ancak meseleye bütüncül bakıldığında durumun hiç de öyle olmadığı, hadis uyduran ve yayan kimselerle hukukî mücadele yapılmasının da gerekliliği anlaşılır. Nitekim yukarıda savunulan görüşlerle alakalı şunlar söylenebilir: Devletin görevleri arasında milletin inancını bozanlarla da mücadele etmek vardır. Dinen

¹⁸ Sancaklı, “Sûrelerin Faziletleriyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği”, 137-138.

¹⁹ Hadis ana bilim dalı öğretim üyelerinin bulunduğu “WhatsApp grubunda” bazı ilahiyat akademisyenleri bu tür görüşleri savunmuşlardır. Ancak ben ve Veli Atmaca hukukî mücadelenin de gerekliliğine dikkat çekmiş, Saffet Sancaklı, İbrahim Kutluay, Halis Aydemir, Recep Emin Gül, M. Ali Çalgan gibi hadis araştırmacıları ise konuyla ilgili çalışmalar yaparak müzakerelerin doğru ve sağlıklı zeminde yürütülmesine katkı sağlamışlardır.

bozmak ile güvenlik açısından bozmak arasında fark yoktur. Nitekim geçmişte her ikisinin de vahim sonuçları olmuştur ve bundan sonra da olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bakımdan hem devletin hem de Müslümanların konuyla ilgili “sabiteleri” olmak zorundadır. DİB devlete bağlı bir kurum olup bu teşkilatın görevleri arasında halkı dinî konularda aydınlatmak, yanlış, çarpık, sapkın, ezoterik, hurûfî, bâtinî, gnostik dinî akımlarla mücadele etmek de vardır. Dolayısıyla özgürlükler söylemini bahane ederek yanlış dinî bilgilerle milletin inancını bozmaya çalışan bu tür oluşumlara devletin yetkilendirdiği kurumun seyirci kalması ve Müslümanların din algılarının kirletilmesine müsaade etmesi düşünülemez. Çünkü tahrif edilen bir din insanları hidayete erdiremez. Bunun da sorumlusu fikrî mücadele yanında hukukî mücadeleyi devreye sokmayan, gördüğü yanlışlı eliyle ve diliyle düzeltmeyen, kalbiyle düzeltmek için hâl çareleri aramayan veya çare arayanlara destek olmayan kimseler olur. Bu itibarla toplumsal meselelere sadece özgürlükler açısından bakarak resmin tamamını gözden kaçırmak isabetli olmasa gerektir. Kaldı ki çoğulculuk ve özgürlükler demek her kafadan ayrı bir ses çıkması değildir. Zira böyle bir durumda uyum yok olur uyumsuzluk ortaya çıkar, toplumsal düzen bozulur, dinî bilgisi yetersiz kesimler sözde din adamları tarafından kolayca aldatılır. Nitekim hicri 2. ve 3. yüzyılda kussâs (vaazlarında İsrailiyat, Mesihiyat, Mecûsiyat ve uydurma hadisler anlatan hikâyeci vaizler) Müslümanların yaşadığı coğrafyayı esir almış,²⁰ naklettikleri mitoloji, hikâye, masal ve mevzû hadislerle toplumun din algısını derinden etkilemiş²¹ ve nihayet faaliyetlerinin yasaklanmasıyla Müslümanlar bunların zararlarından kısmen korunabilmiştir.²² Bu bakımdan günümüzde de gerek Türkiye’de gerekse halkı Müslüman olan ülkelerde geçmişte kussâsın yaptığı benzerini yapan ve şahsî çıkarlarını önceleyen bazı din adamları vardır. Özellikle dijital dünyada uydurma hadisler paylaşmaya devam eden bu kişilerin faaliyetleri eğer fikrî mücadeleye ilave olarak hukukî tedbirlerle de engellenmezse Müslümanların mezkûr kimseler tarafından aldatılması kolaylaşır, toplumun bazı kesimlerinin İslâm’a bakışları menfî anlamda etkilenir, gençler dinden uzaklaşır,²³ millî birlik ve beraberlik zedelenir, Müslümanlar alt kimliklere bölünür, ümmet olma bilinci ve din kardeşliği darbe alır,

²⁰ Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb el-Bağdadî, *el-Câmi’ li-ahlâki’r-râvi ve âdâbü’s-sâmi’*, thk. Mahmûd Tahhân (Riyâd: Mektebetü’l-Maârif, 1983), 164; Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan Aliyyu’l-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa’ fi’l-ahbâri’l-mevdûa’*, thk. M. L. es-Sebbâğ (Beirut: y.y., 1971), 63; Celâluddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Tahzîru’l-eykâz min ekâzîbu’l-vuâz*, çev. Ali Toksarî (Kayseri: y.y., 1993), 14-17, 62. Suyûtî’nin *Tahzîru’l-eykâz min ekâzîbu’l-vuâz* ile *Tahzîru’l-havâs min ekâzîbi’l-kussâs* adlı eserlerini yazmasına sebep olanlar bu gibi câhil kıssacılar olmuştur.

²¹ Ebû Muhammed ed-Dineverî İbn Kuteybe, *Te’vilü muhtelifi’l-hadis*, thk. Şeyh İsmail el-Esardî (Beirut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1985), 259-260. Ayrıca bk. Mahmud Tahhân, *Yeni Hadis Usûlü (Teysîru mustalâhi’l-hadis)*, çev. Cemal Ağırman (Sivas: Seyran Yayınları, 1999), 87; Mahmut Yeşil, *Va’z Edebiyatında Hadisler* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 246-247, 249; Hasan Cirit, *Halkın İslâm Anlayışının Kaynakları Vaaz ve Kıssacılık* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002), 225. Ayrıca bk. Hasan Cirit, “Vâiz ve Kıssacıların Hadis İlmiyle Münâsebetleri”, *Diyanet İlmî Dergi* 36/1 (2000), 48-49.

²² Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid Taberî, *Târihu’t-Taberî Târihi’r-rüsûl ve’l-mülûk*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrâhim (Kâhire: Dârü’l-Meârif, ts.), 10/28, 54.

²³ Dijital dünyada gençlerin beklenti ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak gerçekleştirilecek dinî yayınlar onların kimlik edinme ve aidiyet süreçlerine katkı sağlayabilir. Ayrıntılar için bk. Fatma Ekinci, “Dijital Dünya ve Gençlere Yönelik Dinî Yayıncılık-İmkân ve Sınırlılıklar-”, *VII. Dinî Yayınlar Kongresi -Gençliğe Yönelik Yayıncılık-, 19-21 Nisan 2019*, ed. Huriye Martı (Ankara: DİB Yayınları, 2019), 213.

ülkenin korunması zorlaşır ve nihayet vatanın düşman istilasına maruz kalması kaçınılmaz olur. Bu itibarla dijital dünyada hadis üreten veya uydurulmuş hadisleri dolaşıma sokarak Müslümanların din tasavvurlarına zarar verenlerle hukukî olarak da mücadele edilmesinin gerekli olduğu ifade edilebilir.

Diğer taraftan aynı söylem sahiplerinin; *“İktidarlar değiştiğinde çıkartılacak benzer yasalarla toplumun değişik kesimlerine baskı uygulanabilir”* diyerek pasif/ürkek bir tavır sergilemeleri de yanlıştır. Zira bu tür söylemlerle hukuku keyfine göre yorumlayacak kişilerin yaptıklarını meşrû göstermeye kalkışmak isabetli değildir. Kanaatimizce hukuka aykırı yasalar çıkartacak veya kanunları keyfine göre yorumlayacak kişi veya yönetimlerle meşrû yollarla mücadele etmek gerektiğini söylemek ve bunu savunmak yerine onların bu yaptıklarını mazur gösterecek tarzda görüş beyan etmek uygun değildir. Bilinmelidir ki Kur’ân, idarecilerin maruf emirlerine itaati emrederken,²⁴ münker emirleri söz konusu olduğunda itaat etmeme ve onlarla hukukî olarak da mücadele etme görev ve sorumluluğu yükler.²⁵ Zira Yüce Allah’tan başka hiçbir kimse la yüs’el değildir.²⁶ Bu bakımdan millî iradenin temsil edildiği yasama organı TBMM, kanunların keyfi olarak yorumlanmasının önüne geçecek hukukî düzenlemeleri yapmak, indî yoruma imkân bırakmayacak yasalar çıkartmak durumundadır. Çünkü nasıl herkes İslâm’ı kendi kafasına göre yorumlayamıyorsa hukukçular da “hukukun evrensel ilkelerini bir kenara bırakarak” yasaları keyfi şekilde yorumlayamaz ve kanun maddelerine istediklerini söyletmez. Böyle yaparak jüristokrasiyi egemen kılmaya çalışacaklara fikirleri, ilkeli, kararlı ve onurlu duruşları ve sivil itaatsizlikleriyle engel olması gereken aydınlar korku ve vehimlerle hareket etmekten ve kanunları baskı aracı olarak kullanmaya kalkışacak baskıcı yönetimleri haklı gösterecek ifadelerden kaçınmak zorundadır. Elbette sapkın fikirlere karşı âlimler ilmî zeminde gerekli cevapları verecektir ve vermelidir. Ancak bu, “tek tedbir” olarak kalmamalı, mutlaka “yasal düzenlemeler” de yapılmalı, İslâm’ı tahrif etmek ve milletin din algılarını bozmak isteyenlerle “etkin ve kararlı hukukî mücadele” de yürütülmelidir. Zira günümüzde dijital dünyada hadis uydurmacılığı sistemli bir hâl almış, İslâm’ı kötü göstermek için yurtiçi ve yurtdışında değişik mahfiller internet siteleri kurmuş, buralarda hem yeni hadisler uydurmaya hem de uydurulmuş olanları yaymaya devam etmiş ve bunu kendilerine görev edinmişlerdir. Ayrıca bu mahfiller, ülke içinde maddî olarak destekledikleri kişilerle işbirliği yaparak “kurdurdukları vakıf ve dernekler” aracılığıyla toplantı salonlarında “uydurulmuş

²⁴ en-Nisâ 4/59. Âyetteki “sizden olan ulu’l-emir” ile kast edilen “sizin gibi Müslüman olan, yetkisini sizden alan, size hesap veren, sizin hak ve hukukunuzu korumakla görevli, sizin seçtiğiniz yönetici/yöneticiler” demektir.

²⁵ el-Mümtehhine 60/12. Bu âyette “kadınlardan ma’ruf olan işlerde (ortak aklın iyi, doğru ve güzel kabul ettiği, üzerinde anlaştığı, çığnemesini istemediği, gözetilmesini savunduğu temel haklar/Kur’ân ve sünnetin temel ilkelerine uygun emir ve yasaklar) yöneticilere karşı gelmeyeceklerine dair biat etmeleri” istenmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki münker (insanların akıl ve vicdanlarının kabul etmediği her türlü kötü, yanlış ve çirkin şeyler) emredildiğinde, hukuka aykırı o karara karşı gelmek ve itaat etmemek icap eder. Bir başka ifadeyle ma’ruf söz konusu olduğunda “itaat farz iken” münker söz konusu olduğunda “itaat devre dışı” kalır. Örneğin “darbe yapmanın suç olduğunu bildiği halde darbeye kalkışan ve kendi milletine silah doğrultanlara” hem diğer askerlerin hem de halkın direnmesi ve mücadele etmesi, bu uğurda gerekirse şehit veya gazi olmayı göze alması farzdır. Dolayısıyla darbecilerin hukuka aykırı eylemlerine karşı koymak dinî bir vecibedir.

²⁶ el-Enbiyâ 21/23.

hadislerin vicahen” de dolaşıma sokulmasına imkân sağlamışlardır. Kanaatimizce devlet kurumları milletin akıl ve ruh sağlığını korumak için yurtiçi ve dışındaki bu tür yapılarla hukukî olarak da mücadele etmelidir. Mezkûr sosyal mühendislik faaliyetlerine “düşünce ve ifade özgürlüğü” diyerek sessiz kalmak, dini koruyacak tedbirleri zamanında ve etkili şekilde almamak görevi ihmal olarak görülebilir. Çünkü benzer faaliyetleri Müslümanlar Batılı devletlere karşı yapmaya kalkışsa buna müsaade etmeyecek ülkelerin söz konusu İslâm olunca “düşünce ve ifade özgürlüğü” kavramının arkasına saklanarak uydurma hadislerin yayılmasına, Hz. Muhammed’in itibarsızlaştırılmasına, Kur’ân’a hakaret edilmesine ve İslâm düşmanlığı yapılmasına destek olmaları, nefret söylemlerine göz yummaları, buna zemin hazırlamaları doğru değildir. Dolayısıyla bu tür çifte standartlara karşı Müslümanların da etkin ve caydırıcı önlemler alması normal, makul ve meşrû görülmelidir.

Öte yandan orkestrayı yöneten bir şef olmadığı zaman nasıl senfoni (ses uyumu) değil kakafoni (ses uyumsuzluğu) ortaya çıkıyorsa devlet de toplumsal hayatta uyumu sağlamak için kurallar ihdas etmeli ve herkesin bu kurallara uymasını sağlamalıdır. Nasıl ki bir şefin orkestrayı yönetmesinin kuralları çok önceden belirlenmişse devleti yönetenlerin de aynı şekilde dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadislerin zararlarını önleyici kanunlar çıkarması ve kargaşanın önüne geçmesi zarurîdir. Nitekim Hz. Ömer (ö. 23/643), kendi din anlayışlarını veyahut bir takım İsrailiyât ve Mesihiyâtı Müslümanlara anlatan Ebû Zer el-Gıfârî (ö. 32/653), Kâ'b el-Ahbâr (ö. 32/652), Temîm ed-Dârî' (ö. 40/661) ve Ebû Hureyre (ö. 58/678) gibi kimseleri devlet başkanı sıfatıyla uyarı, anlattıklarının bazılarını sakıncalı görmüş ve konuşma yasağı getirmiştir.²⁷ Dolayısıyla günümüzde de devleti yönetenlerin benzer kararlar alması söz konusu olabilir. Hz. Ömer'in bu haklı endişesini görmezlikten gelmek, uydurma hadisleri veya ehil olmayan kimselerin yaptığı tebliğ ve irşat faaliyetlerini, çarpık din yorumlarını rastgele paylaşımlarını özgürlükler retoriğinin arkasına saklanarak savunmak isabetli olmasa gerektir. Bu bakımdan Hz. Ömer'in kaygısının ve aldığı kararın uygun olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim daha sonraki yıllarda nakledilen birtakım mevzû hadisler tefsir ve hadis kaynaklarına girmiş, Müslümanların din tasavvurları bundan olumsuz anlamda etkilenmiş, böylece zayıf ve uydurma hadislerin etkileri günümüze kadar ulaşmıştır.²⁸ Eğer günümüzde de yeterli tedbirler alınmaz, mevzû hadisler konusunda Müslümanlar bilgilendirilmez ve gerekli uyarılar ümmet-i Muhammed'e zamanında yapılmazsa bu yanlış algıların kıyamete kadar sürmesi kaçınılmaz olabilir.

Bu itibarla yasama organı olan TBMM, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na nasıl yetki veriyor ve sahte bal üretip satanlarla mücadele ediyor, Bakanlık yetkilileri de sahte bal imal edenlerin ürettiği balları kuruma ait laboratuvarlarda

²⁷ Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ahmed Ebû Hâkim vd. (Beyrut: y.y., ts.), 8/110; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tahrîru takrîbi't-tehziib*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd (Beyrut: y.y., 1997), 3/198-199; Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru 'âlâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaûd vd. (Beyrut: y.y., 1990), 2/436; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, 1969), 158, 159; Muhammed el-Hatib Acâc, *es-Sünne kable't-tedvîn* (Kâhire: Mektebet-u Vehbe, 1988), 96. Ayrıca bk. Ahmed Naim - Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i sarîh Tercemesi ve Şerhi* (Ankara: DİB Yayınları, 1986), 9/14.

²⁸ Günümüzde sosyal medyada paylaşılan bazı uydurma hadis örnekleri için bk. Gül, “Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Üzeline-”, 175-178.

uzmanlarına inceleterek raporlar hazırlıyor, sonra bu kimseleri deşifre ediyor, insanların sağlığının korunmasına yardımcı oluyor, arkasından da savcılığa suç duyurusunda bulunup bu işyerlerinin cezalandırılmasını sağlıyor ise, aynı şekilde DİB'e de bazı sözde din adamlarının yaydığı uydurma hadislerle ve sapkın din yorumlarıyla mücadele etme yetkisi vermelidir. Nitekim TBMM'den çıkartılacak kanunla bu yetkiyi alan DİB'e bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu üye ve uzmanları bu tür din adamlarının yazdıkları kitapları, verdikleri vaazları, kendi TV'lerinde yaptıkları konuşmaları, paylaştıkları yazılı, sesli ve görsel materyalleri mercek altına alabilir, RTÜK ile işbirliği yapabilir, bunlarla ilgili İlahiyat Fakülteleri'nde görev yapan konunun uzmanı bilirkişilere (tefsir, hadis, kelam, fıkıh akademisyenlerine vs.) müracaat edebilir, onlara ciddi delillere dayalı raporlar hazırlatabilir ve bunları deşifre edebilir. Böylece DİB halkın aldatılmasının önüne geçebilir, dini koruma ve toplumu dinî konularda aydınlatma görevini yerine getirebilir, Müslümanların akıl ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı olabilir, bidat ve hurafeleri, mitolojileri, uydurma hadisleri anlatarak "insanları Allah ile aldatanlar" hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunabilir, bunların bağımsız mahkemelerce yargılanmasını ve ceza almasını sağlayabilir. Zira şu an bütün bunları yapabilecek potansiyele sahip tek anayasal kurum DİB'tir. Dolayısıyla DİB'e böyle bir yetki yasalarla verilmeli ve DİB böyle bir çalışmayı derhal başlatmalıdır. Nitekim bu hukukî tedbir alındığı takdirde söz konusu din adamlarının gerçek yüzü ortaya çıkar, toplumun DİB'e güveni artar, kafa karışıklıkları azalır, böylece sahih dinî bilgiye erişimde daha hızlı mesafe kat edilir. Bu nedenle yeterli dinî eğitim almamış kişilerin naklettiği uydurma hadislerden şikâyet etmek yerine herkes üzerine düşen vazifeyi yapmak durumundadır. Özgürlükler kavramını istismar edenlerden çekinerek veya geçici tedbirlerle oyalanarak bu sorunu kökten çözmek mümkün değildir. Kısa, orta ve uzun vadeli planlamalarla kalıcı çözümleri devreye sokmak, bu konuda Müslümanlarda "bilinçli farkındalık" oluşturmak gerekir. Bunun için öncelikle sağduyu ve liyakat sahibi din adamları ikna olmalı, onlar insanları bilgilendirmeli, toplumsal mutabakat sağlanmalı, daha sonra yasama organı TBMM devreye girmeli, DİB de kendisine verilen görevi yerine getirmek için sözde dinî akımları/sapık cereyanları takibe alarak İslâm'ı süflî çıkarlarına alet eden kesimlere karşı mücadele yürütmeli, İlahiyat Fakülteleri'nde görev yapan akademisyenler başta olmak üzere diğer resmi din görevlileri bu mücadeleye maddî ve manevî destek vermelidir. Aksi takdirde bu tür ilhâdî/batınî/gnostik dinî hareketler yaygınlaşır, komplasmalar giderek artar, tefrika körüklenir, bundan ise toplumun bütün kesimleri olumsuz anlamda etkilenir. Bu itibarla sahte bal üretip satanlarla mücadele nasıl şart ise söz konusu din adamları ve uydurma hadis yayan internet siteleriyle de mücadele şarttır. Bunun tam tersini savunan ve verilen Hz. Ömer örneğini kıyasa aykırı bularak "21. Yüzyıl Türkiye'sinde bunların uygulanabilir olmadığını ve tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini" seslendirenlere katılmamız mümkün değildir. Zira camideki vaaz kürsüsü "nasıl serbest kürsü" değilse, oraya çıkan bir din görevlisi kafasına göre konuşmıyor ve kendi subjektif yorumlarından ziyade dinin temel ilke ve esaslarını cami cemaatine anlatması gerekiyorsa aynı şekilde hadis üreten ve yayan sitelerin de canlarının istediğini yapmalarına, Hz. Muhammed'i yanlış tanıtmalarına, İslâm'ı tahrif etmelerine göz yumulamaz, güçlü devlet geleneği olan milletlerin buna müsaade etmesi düşünülemez. Zira Müslümanların dinlerini,

akıllarını ve nesillerini korumak gibi görevleri vardır. Nitekim Hz. Ömer, devlet başkanı sıfatıyla kendi döneminde hukukî tedbirleri almış, İsrailiyat, Mesihiyat ve Mecûsiyat nakledenlere yasak getirmiştir. Bu bakımdan verilen Hz. Ömer örneğinin doğru anlaşılması ve onun uygulamasının arkasındaki gaye, maksat, amaç ve hedefin çok iyi tespit edilmesi gerekir.

Diğer taraftan özgürlükler diyerek hadis uydurulmasını ve bunların rahatlıkla dolaşıma sokulmasını olağan karşılayan aynı kişiler; *“Burada asıl meselenin mevzû hadisler değil, zihniyet ve anlayış olduğunu, tavuk mu yumurta mı tartışmasında asıl geri planda olanın hadisler değil Ehl-i hadis zihniyeti olduğunu ve bu zihniyetle uğraşılmasının daha doğru olacağını”* ileri sürmüşlerdir. Kanaatimizce bu yaklaşım da isabetli değildir; zira mesele çok yönlüdür ve mezkûr problemin tek sebebi Ehl-i hadis zihniyeti değildir. Çünkü gerek uydurma hadislerin dolaşıma sokulması gerekse İslâm’ı tahrif için yürütülen sistemli hadis uydurma faaliyeti hâlen devam etmektedir. Hem ülke dışından hem de içinden bu tahrifat ve tahrifat yapılırken sadece Ehl-i hadis zihniyetiyle mücadeleyi savunmak, ama uydurma hadislerin zararlarını hesaba katmamak, bunları engellemek için hukukî tedbirler alınmasına karşı çıkmak probleme bütüncül bakılmamasından kaynaklanmaktadır. Aynı yanlış bakış açısına geçmişte “akılcılığı savunan Mu’tezile mezhebinin bazı mensuplarının” da sahip oldukları, akl-ı selim yerine “salt akıl” öncelikledikleri ve meselelere geniş perspektiften bakamadıkları için çok yanlış kararlar aldıkları bilinmektedir. Elbette akıl ve yorum düşmanlığı yapan “müfrit Ehl-i hadis’in” hataları olmuştur; onların da yanlışlarına dikkat çekilmesi, noksanlarının ortaya konulması gerekir; lakin meseleye tek taraflı bakmak da bir diğer yanlıştır. Zira doğru sonuçlara ulaşmak için “vahyin ışığında çalıştırılan selim akla”, sağlam muhakemeye, sağlıklı tefekküre, güçlü metodolojiye, bütüncül bakışa ve çok yönlü analize ihtiyaç vardır.

Diğer taraftan söz konusu akademisyenler; *“Herkes keyfince hadis uydurabilir, devlet kimseyi hadis uyduruyor diye cezalandıramaz, insanların din uydurma özgürlükleri bile vardır. Bu tür insanlarla yapılması gereken hukukî mücadele değildir; onların teşhir ve tenkit edilmesi ve insanların bunlara karşı uyarılmasıdır. Suç işlemedikçe insanlar istediğini yapabilmelidir; kaldı ki onlar da yaptıklarının hesabını ahirette Allah’a vereceklerdir. Bu adamlar karşısında bazen Ahmed b. Hanbel ve Yahya b. Ma’in gibi sessiz kalmak gerekebilir”* şeklinde bir görüş daha ileri sürmüşlerdir. Kanaatimizce bu düşünceler de isabetli değildir. Zira Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Yahyâ b. Ma’in (ö. 233/848) böylelerine hiç sessiz kalmamış, aksine kussâsla hem fikrî planda mücadele etmiş²⁹ hem de devleti yönetenleri uyararak onların faaliyetlerinin yasaklanmasını talep etmişlerdir. Nitekim bu ve benzeri İslâm âlimlerinden gelen haklı tepki ve ikazlar üzerine ilerleyen yıllarda dönemin siyasal otoritesi kussâsın faaliyetlerini yasaklamıştır. Görüldüğü üzere fikrî mücadele yanında hukukî mücadele de gereklidir. Zira “sınırsız özgürlük” diyerek masum insanları bu tür yapıların zararlı faaliyetleriyle baş başa bırakmak doğru değildir. Yeterince sağlam

²⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ‘ilmi’r-rivâye*, thk. Muhammed el-Hafiz et-Ticânî (Kâhire: y.y., 1972), 88, 89, 92. Ayrıca bk. Suyûtî, *Tahzîru’l-eykâz min ekâzibu’l-vuâz*, 50-53; Ebu’l-Ferec Abdurrahman İbnu’l-Cevzî, *Kitâbu’l-mevzû’ât mine’l-ehâdisi’l-merfû’ât*, thk. Nûreddin b. Şükrî b. Ali Boyacılar (Riyad: Mektebetü Advau’s-Selef, 1997), 1/43; Aliyyu’l-Kârî, *el-Esrâru’l-merfûa’ fi’l-ahbârî’l-mevdûa’*, 51.

dinî bilgiye sahip olmayan kimselerin gnostik ve ezoterik dinî yapılar tarafından aldatılmasına göz yummak yanlıştır. Nitekim bu insanlar mezkûr din adamlarının malzeme olarak kullandıkları uydurma hadislerdeki sahte vaatlere ve yalanlara kanarak yakın geçmişte vatani, devleti ve milleti tehlikeye düşürecek yanlış adımlar atmışlardır; gelecekte de benzer yapıların aynı tür adımlar atmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle hem fikrî hem de hukukî mücadele olmak durumundadır. Çünkü “devletin ve kamunun can ve mal güvenliği” söz konusu olduğunda özgürlükler kısıtlanabilir. Aksi halde bunun olumsuz sonuçları milletin istikbalini tehlikeye sokar. Dolayısıyla dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadisleri üreten ve yayan sapkın dinî akımların kurup işlettiği internet siteleri ve sosyal medya organları devletin yetkili kurumları tarafından denetlenmeli ve bunların sıkı takibi yapılmalıdır.³⁰ Elbette Hz. Peygamber, kendi adını kullanarak hadis uyduran veya bunu bileerek nakledenin âkibetinin ahirette nasıl olacağını bildirmiştir. Ancak bu durum böyle kimselerin bu dünyada da cezalandırılmayacakları ve keyiflerine göre hareket edecekleri anlamına gelmez ve gelmemelidir. Bu bakımdan onlara hak ettikleri cezanın dünyada da verilmesi ve yeni nesillerin sapkın dinî akımların zararlı faaliyetlerine karşı korunması gereklidir.

Sonuç

Dünyadaki tüm devletler vatandaşlarının, aileler çocuklarının, işyerleri de çalışan ve müşterilerinin suça karışmalarını engelleyecek “önleyici tedbirleri” alırlar. Aynı şekilde yasama organı TBMM de dijital dünyada uydurma hadis üreten ve paylaşanlara karşı hukukî mücadelenin yapılmasına imkân sağlayacak “yasaları” çıkarır ve çıkartmalıdır.

Problemleri din anlayışlarını topluma yazılı, sesli ve görsel olarak ulaştırıp ve insanların algı dünyalarını kirleten sözde din adamlarıyla hem fikrî hem de hukukî mücadele yapılmalı, bu tür kişi, grup, yapı veya kurumları denetleme yetkisi kanunla DİB’e verilmeli, bilirkişiler olarak İlahiyat Fakülteleri’nde görev yapan öğretim üyeleri görevlendirilmelidir. Zira arkasına topladığı kalabalıklara güvenerek devleti ve milleti tehdit eden kişi veya örgütler cezalandırılmalı, ileride devlete ve millete zarar vermelerini engelleyecek kısa, orta ve uzun vadeli önlemler alınmalı, gerekirse bunların faaliyetlerine yasayla son verilmelidir.

DİB’de vazife yapan tüm görevliler özellikle sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanmalı, “Din İşleri Yüksek Kurulu’nun onayını almış, doğru ve güvenilir dinî bilgileri, ilgi çekici görseller eşliğinde” paylaşmalı ve Müslümanları dijital dünyada dolaşıma sokulan uydurma hadislerin olumsuz etkilerine karşı uyarmalıdır.

Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı, yaptığı diğer tüm faaliyetlere ilave olarak

³⁰ Dijital dünyada hadis paylaşımı konusunda çalışmaları bulunan günümüz hadis araştırmacılarından R. Emin Gül makalesinin sonuç kısmında sosyal medyada uydurma hadis paylaşanlara karşı “denetim mekanizması kurulmasını” teklif etmiştir. bk. Gül, “Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Üzerinde-”, 179. Diğer taraftan günümüz hadis araştırmacılarından İsmail Kurt da hadis tenkidinin rical tenkidinden ayrı düşünülmemeyeceğine dikkat çekerek Türkiye’de özellikle “ricâl tenkit temalı bir site kurulmasının faydalı olacağına” işaret etmiştir. bk. İsmail Kurt, “Ricâl Tenkit Araştırmalarının Dijital Kaynakları: İnternet Siteleri”, *Tevilat: Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2021), 89-105.

sanal ortamda dolaşan mevzû hadisleri bir araya toplayan “site veya mobil uygulama” kurmalı, böylece uydurma hadisleri teşhir ederek Müslümanları bunlardan haberdar etmelidir. Aynı şekilde Dijital Yayınlar Daire Başkanlığı, dijital ortamda özellikle gençlerin kolayca bulup paylaşacağı sahih hadisleri muhtevi “alternatif site veya mobil uygulamalar” da kurmalı, gençleri sahih hadislerden haberdar etmeli, kamu spotuyla bu site ve mobil uygulamaların sürekli tanıtımını yapmalıdır.

Din görevlileri vaazlarında ve Cuma hutbelerinde Müslümanlara “hadislerin kaynağını ve sıhhatini sorma bilinci” aşılmalı, kendileri de bu konuda topluma örnek olmalı, sûre ve âyet numarası vermeden “âyet mealî” paylaşmak nasıl mümkün değilse “hadislerin kaynak ve sıhhatini belirtmeden” de paylaşım yapmanın doğru olmadığını topluma öğretilmelidir.

Doktora tezlerini, bilimsel makaleleri veya kalın kitapları okumayan gençlere hızlı ve kısa yoldan ulaşmak ve onları bilgilendirmek amacıyla “karikatür, animasyon, fotoğraf, çarpıcı, sürükleyici ve etkileyici kısa videolar vs.” hazırlanmalı, algı operatörlerinin ürettikleri materyallerden çok daha güzel ve etkileyici olanlarla cevap verilmeli ve bunlar dijital platformlarda dolaşıma sokulmalıdır.

Din İşleri Yüksek Kurulu gençlerin dinden soğumaması, sakat ideoloji ve sapık dinî cereyanlara kapılmaması için uydurma hadislerle ilgili “sağlam, güvenilir, ikna edici, kısa ve özlü dinî bilgiler” hazırlamalı, bunların videolarını yaptırtmalı, sosyal medya organlarında yayınlamalı, gençler de kolay eriştikleri bu materyalleri başka mecralarda paylaşarak toplumsal farkındalığın ve duyarlılığın artırılmasına katkı sağlamalıdır.

Müslümanların din algılarındaki çarpıklıkları ve uydurma hadislerin neden olduğu sorunları tespit için ciddi bilimsel araştırmalar yapılmalı, özellikle sahada görev yapan imamlar, müezzinler, Kur’ân Kursu öğrencileri, din hizmetleri uzmanları, din dersi öğretmenleri, müftüler, vaizlerin vs. katılacağı seminerler düzenlenmeli, konu tüm yönleriyle tartışılmalı, problem tespit edilip tedavi yöntemleri geliştirilmeli, hastalığa uygun ilaçlar üretilip reçeteler hazırlanmalıdır.

TBMM’nin çıkartacağı yasaların uygulanmasında görev alacak “tecrübeli siber güvenlik uzmanları”, dijital ortamda hadis uydurup dolaşıma sokan siteleri takip etmeli, bu sitelere erişimi engellemeli ve anında kurulan yenilerini de etkisiz hâle getirmelidir.

Ülke dışından Türkçe yayın yapan ve halkın din algısını bozmak isteyen site ve mobil uygulamalar tespit edilip bunlara da erişim engellenmeli, siber güvenlik önlemleriyle tekrar faaliyete geçmeleri imkânsız hâle getirilmelidir. Müslümanlar bu sitelerin zararlı yayınları konusunda bilgilendirilmeli, söz konusu etki ajanlarına karşı toplumsal bilinç, farkındalık, hassasiyet ve duyarlılık oluşturacak faaliyetler yapılmalı, devletin yetkili organları bu görevlerini aksatmadan yerine getirmelidir.

İlahiyat akademisyenleri başta olmak üzere tüm din görevlileri dijital mecralarda aktif olarak yer almalı ve mezkûr din adamlarının halkı aldatmasını engelleyecek “faaliyetler” yapmalıdır. İslâm âlimleri uydurma hadislere karşı yapılacak mücadelede elini taşın altına koymalı, toplumu mevzû hadisler konusunda bilgilendirmeli, ayrıca ortaya çıkması muhtemel yeni problemlere yeni çözümler üretmelidir.

Nasıl Tarım Bakanlığı insan sağlığına zararlı yiyecek/içecek üreten iş

yerlerini denetleyip numuneler alıyor ve cezalar kesiyorsa DİB de dijital ortamda uydurma hadisler paylaşarak toplumun akıl ve ruh sağlığını tehdit eden internet sitelerine aynı şekilde davranmalı, bu konuda sahanın uzmanı ilahiyatçılar bilirkişi olarak görevlendirilmeli, bu tür yapıların hukuk önünde hesap vermeleri ve caydırıcı cezalar almaları sağlanmalıdır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Acâc, Muhammed el-Hatib. *es-Sünne kable't-tedvîn*. Kâhire: Mektebet-u Vehbe, 1988.
- Ahmed Emin. *Fecru'l-İslâm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî, 1969.
- Ahmed Naim - Kâmil Miras. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecd-i sarîh Tercemesi ve Şerhi*. 13 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 1986.
- Akgül, Mehmet. "Dijitalleşme ve Din". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 17/2 (2017), 191-207.
- Aliyyu'l-Kârî, Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan. *el-Esrârü'l-merfûa' fi'l-ahbârî'l-mevdûa'*. thk. M. L. es-Sebbâğ. Beyrut: y.y., 1971.
- Arslan, Lokman. "Dini İçerikli Dijital Yayıncılıkta Diyanet Tecrübesi ve Vizyonu". *VIII. Dinî Yayınlar Kongresi -Dijital Yayıncılık-, 28-30 Mayıs 2021*. ed. Huriye Martı. 291-317. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Cirit, Hasan. *Halkın İslâm Anlayışının Kaynakları Vaaz ve Kıssacılık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002.
- Cirit, Hasan. "Vâiz ve Kıssacıların Hadis İlmiyle Münâsebetleri". *Diyânet İlmî Dergi* 36/1 (2000), 19-54.
- Çalgan, Mehmet Ali. "Sosyal Medyada Hadis Tahrifatının Oluşturduğu Olumsuz Sünnet Algısı". *GİİAS Uluslararası Günümüzde İslâmî İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı, 10-11 Haziran 2021, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bildiriler Kitabı*. ed. Tevhit Ayengin. 218-227. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Ekinci, Fatma. "Dijital Dünya ve Gençlere Yönelik Dinî Yayıncılık-İmkân ve Sınırlılıklar-". *VII. Dinî Yayınlar Kongresi -Gençliğe Yönelik Yayıncılık-, 19-21 Nisan 2019*. ed. Huriye Martı. 205-214. Ankara: DİB Yayınları, 2019.
- Fidan, Ahmet. "Türkiye'de Dijitalleşme ve Din İlişkisi". *VIII. Dinî Yayınlar Kongresi -Dijital Yayıncılık-, 28-30 Mayıs 2021*. ed. Huriye Martı. 116-137. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Gül, Recep Emin. "Sosyal Medyada Hadis Kullanımı -Facebook ve Twitter Özelinde-". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30 (2016), 167-180.
- Gül, Recep Emin. "Sosyal Medyada Paylaşılan Dua ve Zikir İçerikli Hadislerin Kaynak Değeri". *VIII. Dinî Yayınlar Kongresi -Dijital Yayıncılık-, 28-30 Mayıs 2021*. ed. Huriye Martı. 451-455. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Gül, Recep Emin. "Sosyal Medyada Paylaşılan Hadislerin Dinî Yaşantıya Etkisi: Balıkesir Üniversitesi Öğrencileri Örneği". *MEDİAD: Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2021), 301-315.
- Gül, Recep Emin. "Sosyal Medyada Paylaşılan Hadislerin Dinî Yaşantıya Etkisi (Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Örneği)". *GİİAS Uluslararası Günümüzde İslâmî İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı, 10-11 Haziran 2021, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bildiriler Kitabı*. ed. Tevhit Ayengin. 228-241. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali. *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye*. thk. Muhammed el-Hafız et-Ticânî. Kâhire: y.y., 1972.

- Hatîb el-Bağdadiî, Ebû Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali b. Sâbit. *el-Câmi' li-ahlâki'r-râvî ve âdâbü's-sâmi'*. thk. Mahmûd Tahhân. Riyâd: Mektebetü'l-Maârif, 1983.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali. *Tahrîru takrîbi't-tehzîb*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd. 3 Cilt. Beyrut: y.y., 1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ahmed Ebû Hâkim vd. 14 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed ed-Dineverî. *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*. thk. Şeyh İsmail el-Esardî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman. *Kitâbu'l-mevzû'ât mine'l-ehâdisi'l-merfû'ât*. thk. Nûreddin b. Şükrî b. Ali Boyacılar. 3 Cilt. Riyad: Mektebetü Advâu's-Selef, 1997.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri. *Alternatif Hadis Metodolojisi*. Ankara: Kitabiyat, 2002.
- Kurt, İsmail. "Ricâl Tenkit Araştırmalarının Dijital Kaynakları: İnternet Siteleri". *Tevilat: Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/1 (2021), 89-105.
- Kutluay, İbrahim. "Dijital Çağda Gençliğin Karşılaştığı İnternet Kaynaklı Problemlerin Sünnet-i Nebeviyye İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *İslâm ve Yorum V*. ed. Harun Bekiroğlu vd. 1/265-290. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Marsak, Emine Erdoğan. "Dijital Ortamda Hadis ve Karşılaşılan Sorular". *İSLARA Uluslararası İslâm Araştırmaları Kongresi, 12 Şubat 2022, Bildiriler Kitabı*. ed. Erdem Can Öztürk vd. 394-406. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Menekşe, Ömer. "Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar". *Dijitalleşen Din (Medya ve Din 2)*. ed. Mete Çamdereli vd. 151-173. İstanbul: Köprü Yayınları, 2015.
- Rahile Kızılkaya Yılmaz - Elif Haksever. "Dijitalleşmenin Hadis Çalışmalarına Katkısı". *Modern Dönemde Hadis ve Babanzâde Ahmed Naîm*. ed. İbrahim Özçoşar vd. 349-364. İstanbul: Divan Kitap, 2022.
- Sancaklı, Saffet. "Sûrelerin Faziletleriyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği". *Diyanet İlmî Dergi* 38/3 (2002), 129-144.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr es-. *Tahzîru'l-eykâz min ekâzibu'l-vuâz*. çev. Ali Toksarı. Kayseri: y.y., 1993.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezid. *Târihu't-Taberî Târihi'r-rüsûl ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. 11 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Meârif, ts.
- Tahhân, Mahmud. *Yeni Hadis Usûlü (Teysîru mustalâhi'l-hadîs)*. çev. Cemal Ağırman. Sivas: Seyran Yayınları, 1999.
- Yankın, Fahri Bilal. "Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı". *TÜİİBF* 7/12 (2019), 1-38.
- Yeşil, Mahmut. *Va'z Edebiyatında Hadisler*. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Siyeru 'âlâmi'n-nübelâ*. thk. Şu'ayb el-Arnaûd vd. 23 Cilt. Beyrut: y.y., 1990.